

MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TIJORAT BANKLARI FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

Normo'minov Temurbek Sheraliyevich

Toshkent xalqaro universiteti

mustaqil izlanuvchisi

<https://orcid.org/0009-0000-9516-630X>

e-mail: temurbeknormominov909@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu ishda moliyaviy texnologiyalarni tijorat banklari faoliyatiga joriy etishning asosiy yo'nalishlari va ularning samaradorlikka ta'siri tahlil qilingan. Raqamli yechimlar bank xizmatlari sifatini oshirish, operasion xarajatlarni kamaytirish va risklarni boshqarishda muhim omil ekani asoslangan.

Kalit so'zlar: moliyaviy texnologiyalar; tijorat banklari; raqamli banking; FinTech; bank samaradorligi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy texnologiyalar (FinTech) tijorat banklari faoliyatini takomillashtirishning asosiy omillaridan biriga aylanmoqda. Zamonaviy moliyaviy texnologiyalar bank xizmatlarini ko'rsatish jarayonlarini avtomatlashtirish, mijozlar bilan o'zaro munosabatlarni raqamlashtirish hamda ichki boshqaruv va risk-menejment tizimlarini samarali tashkil etish imkonini beradi. Bu esa bank tizimining raqobatbardoshligini oshirish va mijozlarga yo'naltirilgan xizmatlar ko'lamini kengaytirishga xizmat qiladi.

Tijorat banklari faoliyatida mobil va internet banking, raqamli to'lov tizimlari, sun'iy intellekt, Big Data va blokcheyn kabi moliyaviy texnologiyalar keng qo'llanilmoqda. Ushbu texnologiyalar orqali bank

operatsiyalarining tezkorligi va shaffofligi oshirilib, operasion xarajatlarni qisqartirilmoqda hamda moliyaviy xavflarni aniqlash va boshqarish imkoniyatlari kengaymoqda. Shu bilan birga, moliyaviy texnologiyalar bank biznes modellarining transformatsiyasiga olib kelib, an'anaviy bank xizmatlarining yangi raqamli shakllarini vujudga keltirmoqda.

Ayni paytda, moliyaviy texnologiyalarni tijorat banklari faoliyatiga joriy etish jarayoni muayyan muammo va cheklovlar bilan ham bog'liq. Jumladan, axborot xavfsizligini ta'minlash, regulyator talablarga moslashish, kadrlar salohiyatini oshirish va raqamli infratuzilmani rivojlantirish kabi masalalar banklar oldida dolzarb vazifalar sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu sababli moliyaviy texnologiyalar asosida tijorat banklari faoliyatini takomillashtirishni ilmiy jihatdan tahlil qilish va uning samarali yo'nalishlarini aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda moliyaviy texnologiyalar tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishning muhim omili sifatida qaraladi. OECD tahlillarida FinTech yechimlari bank xizmatlarini raqamlashtirish, operasion xarajatlarni kamaytirish va mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekani ta'kidlanadi [1].

Basel Committee on Banking Supervision materiallarida esa moliyaviy texnologiyalarni joriy etish bank risk-menejmenti va nazorat tizimlarini takomillashtirishga xizmat qilishi qayd etilgan. Xususan, sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalari orqali kredit risklarini aniqlash va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash imkoniyatlari asoslangan [2].

Shuningdek, World Bank tadqiqotlarida moliyaviy texnologiyalar bank xizmatlarining ommaviyligini oshirish va moliyaviy inklyuziyani kengaytirish vositasi sifatida baholanadi. Mualliflar raqamli bank xizmatlari tijorat banklarining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilishini ta'kidlaydilar [3].

Moliyaviy texnologiyalarni tijorat banklari faoliyatiga joriy etish bank xizmatlarining sifat jihatidan yangilanishiga, ichki jarayonlarning optimallashtirilishiga va mijozlarga yo'naltirilgan yondashuvning kuchayishiga olib kelmoqda. Raqamli yechimlar bank faoliyatining deyarli barcha yo'nalishlariga – to'lovlar, kreditlash, risk-menejment, mijozlar bilan ishlash va boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bois moliyaviy texnologiyalarning asosiy afzalliklarini tizimli ravishda umumlashtirish va tahlil qilish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Quyidagi jadvalda tijorat banklari faoliyatida keng qo'llanilayotgan moliyaviy texnologiyalar va ularning asosiy afzalliklari umumlashtirilgan.

1-jadval

Moliyaviy texnologiyalarning tijorat banklari faoliyatidagi asosiy afzalliklari

Moliyaviy texnologiya turi	Qo'llanilish sohasi	Asosiy afzalligi	Bank faoliyatiga ta'siri
Mobil va internet banking	Mijozlarga xizmat ko'rsatish	Xizmatlar 24/7 rejimda taqdim etilishi	Mijozlar qoniqishi va sodiqligi oshadi
Raqamli to'lov tizimlari	To'lov va hisob-kitoblar	Tezkor va qulay tranzaksiyalar	Operatsion xarajatlar kamayadi
Sun'iy intellekt (AI)	Kredit skoringi, chat-botlar	Qaror qabul qilish aniqligi oshadi	Kredit risklari pasayadi
Big Data texnologiyalari	Ma'lumotlarni tahlil qilish	Mijoz xatti-harakatlarini prognozlash	Marketing va risk-menejment samaradorligi

Blockchain	Tranzaksiyalar va shartnomalar	Shaffoflik va xavfsizlik	Firibgarlik kamayadi	xavfi
RegTech yechimlari	Nazorat va hisobot	Regulyator talablariga moslashuv	Komplayens samaradorligi oshadi	

Manba: muallif tomonidan OECD, Basel Committee on Banking Supervision va World Bank materiallari asosida tuzilgan.

1-jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, moliyaviy texnologiyalar tijorat banklari faoliyatining turli yo'nalishlarida kompleks va ko'p qirrali afzalliklarni ta'minlaydi. Eng avvalo, mobil va internet banking xizmatlari mijozlar bilan o'zaro munosabatlarni yangi bosqichga olib chiqib, bank xizmatlarining hududiy va vaqt jihatidan cheklanishini bartaraf etadi. Bu holat mijozlar bazasining kengayishiga va bank daromadlarining barqaror o'sishiga xizmat qiladi.

Raqamli to'lov tizimlari bank operatsiyalarining tezkorligini oshirib, an'anaviy kassaviy operatsiyalar bilan bog'liq xarajatlarni sezilarli darajada kamaytiradi. Natijada bank resurslaridan samarali foydalanish imkoniyati ortadi va operatsion samaradorlik kuchayadi.

Sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalarining joriy etilishi bank risk-menejmenti sifatini tubdan yaxshilaydi. Kredit scoring tizimlarida AI'dan foydalanish inson omili bilan bog'liq xatolarni kamaytirib, muammoli kreditlar ulushining qisqarishiga olib keladi. Big Data texnologiyalari esa mijozlarning moliyaviy xulq-atvorini chuqur tahlil qilish imkonini berib, individual mahsulot va xizmatlarni taklif etish orqali banklarning raqobatbardoshligini oshiradi.

Blockchain технологиялари транзакциялар шаффофлигини таъминлаб, маълумотларни ўзгартириш хавфини камайтиради. Бу эса банк операцияларига бўлган ишончни ошириш билан бирга, молиявий

фарибгарлик ҳолатларининг олдини олишга хизмат қилади. RegTech ечимлари эса банкларнинг регулятор талабларига мослашишини енгиллаштириб, ҳисобот ва назорат жараёнларини автоматлаштиради.

Umuman olganda, jadval tahlili moliyaviy texnologiyalarni tijorat banklari faoliyatiga joriy etish nafaqat texnologik yangilanish, balki bank boshqaruvi, risklarni kamaytirish va mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirishning strategik omili ekanini ko'rsatadi. Moliyaviy texnologiyalardan tizimli va maqsadli foydalanish banklarning uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Olib borilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, moliyaviy texnologiyalarni tijorat banklari faoliyatiga joriy etish bank xizmatlarining sifatini oshirish, operasion xarajatlarni kamaytirish va risklarni samarali boshqarishda muhim ahamiyatga ega. Mobil va internet banking, sun'iy intellekt, Big Data hamda raqamli to'lov tizimlari banklarning raqobatbardoshligini oshirish bilan birga, mijozlarga yo'naltirilgan xizmatlar ko'lamini kengaytirishga xizmat qiladi. Shuningdek, moliyaviy texnologiyalar bank faoliyatida shaffoflikni ta'minlab, boshqaruv qarorlarining aniqligini oshiradi.

Amaliy tavsiyalar:

1. tijorat banklarida moliyaviy texnologiyalarni joriy etishni bankning umumiy raqamli rivojlanish strategiyasi bilan uyg'unlashtirish;
2. sun'iy intellekt va Big Data asosida kredit risklarini baholash va prognoz qilish tizimlarini keng joriy etish;
3. mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish maqsadida mobil va internet banking xizmatlarini takomillashtirish;
4. axborot xavfsizligini ta'minlash va regulyator talablarga moslashish uchun RegTech yechimlaridan foydalanishni kengaytirish;
5. moliyaviy texnologiyalar sohasida bank xodimlarining raqamli kompetensiyalarini oshirishga qaratilgan ta'lim va malaka oshirish dasturlarini joriy etish.

Umuman olganda, moliyaviy texnologiyalarni tizimli va bosqichma-bosqich joriy etish tijorat banklarining barqaror rivojlanishi va raqamli iqtisodiyot sharoitida mustahkam pozitsiya egallashini ta'minlaydi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati

1. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Financial Technology (FinTech) and the Banking Sector. – Paris: OECD Publishing, 2019. – 128 p.
2. Basel Committee on Banking Supervision. Sound Practices: Implications of FinTech Developments for Banks and Bank Supervisors. – Basel: Bank for International Settlements, 2018. – 44 p.
3. World Bank. FinTech and the Future of Finance. – Washington, DC: World Bank Group, 2020. – 92 p.